

можливості різких коливань валютних курсів. Така ситуація складається навіть на фінансових ринках розвинених країн світу, тому що невизначеність, невпевненість, нервозність суб'єктів ринку перекидається на їхніх контрагентів в інших країнах світу, особливо в умовах світової фінансової кризи.

Висновки. У роботі було розкрито особливості розвитку світового господарства, які мають інфраструктурний характер і відображають соціально-економічний і науково-технічний розвиток країн і регіонів. В умовах кризи трансформуються світові фінансові потоки, але зберігається тенденція до концентрації в місцях зосередження фінансового і промислового капіталу: Західна Європа, Північна Америка, Південно-східна Азія і Близький Схід. Залучення фінансових капіталів до соціально-економічному розвитку країн є важливим елементом фінансової стратегії, проте для цього необхідний розвиток фінансових інститутів і стабілізація податкового законодавства, які б дозволяли вільний рух капіталів, припускали стійкість товарних потоків і стабільність торговельних стосунків.

Література

1. *Fiinerty J. D.* Project financing. — Wiley. — 1996. — 384 p.
2. *Бер Х.П.* Сек'юритизація активів / Х.П. Бер. — М.: Волтерс Клувер, 2006. — 624 с.
3. *Гриценко С.І., Таранич А.В.* Стратегія міжнародної економічної діяльності кластерних утворень в інформаційній економіці : монографія / С.І. Гриценко, А.В. Таранич. — Донецьк : ДонНУ, 2010. — 227 с.
4. *Петрашко Л. П.* Міжнародні фінанси / Л. П.Петрашко. — К.: КНЕУ, 2003. — 221 с.
5. *Суэтин А. А.* Финансовые рынки в мировой экономике / А. А. Суэтин. — М.: Экономика, 2008. — 587 с.
6. *Кругман И., Обстфельд М.* Международная экономика. Теория и политика / И. Кругман, М. Обстфельд. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 1997. — 799 с.
7. *Херрис Д.* Международные финансы / Д. Херрис. — М.: Фининт, 1996. — 564 с.
8. *Янікін С.В.* Місце та роль міжнародних фінансових організацій на сучасному етапі розвитку світової фінансової системи / С.В. Янікін // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. — 2011. — Випуск III (43) — С. 100—107.

Статтю подано до редакції 20.10.2012 р.

УДК 330.342:339.92

Н.М. Рябець, канд. екон. наук, доцент,
І.В. Тимків, канд. екон. наук, доцент,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ КОМПОНЕНТИ СТАНОВЛЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

АНОТАЦІЯ. Розглянуто тенденції та сучасні особливості глобальної інтеграції економічних систем. Проаналізовано процес формування і розвитку транснаціонального компонента глобальної інтеграції економічних систем. Проаналізовано макроекономічні підходи до дослідження процесу транснаціоналізації.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: глобальна інтеграція, економічні системи, транснаціоналізація, транснаціональна корпорація.

ANNOTATION. Tendencies and modern features of the economic systems global integration are considered. The process of formation and development of transnational component of the economic systems global integration is analyzed as well. The macroeconomic approach to research of transnationalization process is analyzed.

KEY WORDS: global integration, economic systems, transnationalization, transnational corporation.

Вступ. Сучасні тенденції світового економічного розвитку демонструють, що практика функціонування економічних систем різних рівнів зазнала істотних змін. Насамперед, це пов'язано з динамізацією міжнародного руху капіталу, товарів, послуг та інтелектуальної власності в умовах зниження бар'єрів між національними ринками, зростанням відкритості світової економіки, що у свою чергу стало причиною формування ринків нового типу — глобальних ринків.

З іншого боку, наслідком інтенсифікації міжнародного обміну, загострення глобальних проблем і збільшення відкритості економічних систем світу на всіх рівнях стає зростання їх взаємозалежності. Результатом процесу глобальної інтеграції економічних систем є формування економічної системи нового рівня — глобальної економічної системи. В той же час становлення глобальної економіки, яка здатна функціонувати як єдина система і вмасштабах усієї планети, характеризується стрімким розвитком процесів транснаціоналізації виробництва.

Процеси транснаціоналізації тривалий час перебувають у фокусі уваги багатьох провідних учених-економістів і дослідницьких інститутів як зарубіжних, так і національних. Так, дослідженню проблематики і розвитку процесу транснаціоналізації у світовому господарстві присвячено роботи Т. Агмона, П. Баклі, К. Бартлетта, Л. Велса, А. Вербеке, Р. Вернона, М. Вілкінса, Дж. Гелбрейта та багато ін. Роботи українських і російських учених-економістів зробили вагомий внесок у дослідження сучасних тенденцій і закономірностей процесів глобальної інтеграції та транснаціоналізації економічних систем. Найзначніші роботи із цієї проблематики належать таким ученим, як О. Білорус, В. Буданов, І. Бураковський, А. Голіков, Б. Губський, М. Дудченко, Ю. Козак, А. Мовсесян, Д. Лук'яненко, Ю. Макогон, Т. Орехова, О. Плотніков, А. Поручник, О. Рокоча та ін. Однак незважаючи на постійний дослідницький інтерес до процесу транснаціоналізації, на сьогоднішній день так і не сформувалось консенсусне розуміння сутності та природи сучасних транснаціональних структур, відсутні чіткі критерії, за допомогою яких можливо ідентифікувати тенденції процесів транснаціоналізації.

Постановка завдання. Визначальним елементом сучасного етапу розвитку світової економіки транснаціональний сектор світової економіки, який виник лише наприкінці ХХ ст., але вже такий, що досяг вагомego впливу. Без вивчення сучасної діяльності транснаціональних корпорацій і банків неможливо правильно оцінити і прогнозувати розвиток основних процесів у світовій економіці й окремих країнах. Таким чином, на наш погляд, доцільним є дослідження та аналіз процесу формування транснаціонального компонента глобальної економіки та макроекономічних підходів до дослідження процесу транснаціоналізації.

Результати. Як уже нами зазначалось, поняття транснаціоналізації трактується в економічній літературі далеко не однозначно і різнопланово. Одні до-

слідники розглядають зазначений процес лише на рівні виробництва та пов'язують із кругообігом промислового капіталу, що функціонує на міжнародній арені, оскільки без обороту товарного і грошового капіталу неможливий і сам процес виробництва. Інші вважають, що до транснаціоналізації виробництва варто відносити лише ті процеси, що протікають у самій сфері виробництва, хоча й опосередковуються купівлею-продажем необхідної сировини, матеріалів, напівпродуктів. При цьому важливо, щоб розташовані в різних країнах підприємства випускали продукцію, що в процесі утворить єдиний технологічний ланцюжок незалежно від того, чи діють вони за скоординованою конструкторською програмою чи ні. Ряд економістів вважають, «що транснаціоналізація виробництва має місце лише в тих випадках, коли за національні межі виходить виробниче кооперування, засноване на одиничному поділі праці, що пред'являє тверді технологічні вимоги до всіх ланок виробничого ланцюжка і вносить елементи апіорної планованості не тільки в роботу підприємств-кооперантів, але і в опосередковуючі їх виробничі зв'язки — акти купівлі-продажу» [1].

Згідно визначення А. Мовсесяна: «транснаціоналізація — це процес перенесення частини виробничих процесів з однієї країни до іншої (інші) за допомогою прямих іноземних інвестицій, до яких, на відміну від портфельних, відносять інвестиції, здійснені закордон з метою організації філіалів або встановлення контролю над іноземними компаніями, що стають залежними» [4].

За визначенням О.І. Рогача транснаціоналізація являє собою процес посилення світової інтеграції у результаті глобальних операцій ТНК [6, с. 149].

Ми, в свою чергу, погоджуємося із визначенням Н.Х. Вафіної, яка трактує транснаціоналізацію виробництва як систему стійких взаємозв'язків між підприємствами, що діють на території різних суверенних держав для виробництва товарів і одержання доходу на основі збереження національного контролю над акціонерним капіталом [2, с. 25].

Ми також дотримуємося точки зору щодо доцільності розгляду транснаціоналізації як процесу, що протікає в рамках особливого типу соціально-економічного системного утворення, що відрізняється від локальних структур (національних підприємств або національних фінансово-промислових груп).

Головне поняття для систем будь-якого рівня — взаємодія. Саме стійкі взаємозв'язки відбивають суть процесів транснаціоналізації. Чим більш численними і різноманітними стають зв'язки з їх інтенсивності, спрямованості (зворотні), «зарядові» (позитивні — негативні), виду (фінансові, інформаційні тощо), тим вище здатність транснаціонального утворення до розвитку і тим більше ступінь і порядок розходжень між окремими транснаціональними утвореннями й іншими виробничими комплексами.

Проте, варто зазначити, що в умовах цілісності всіх підсистем сучасної глобальної економічної системи, тобто тісних взаємозв'язків між економічними системами всіх рівнів (держави (макрорівень), внутрішні регіони держав й галузі національної економіки (мезорівень), суб'єкти господарювання (макрорівень), відбувається їх інтеграція до процесу транснаціоналізації, який виходить за межі виключно мікрорівня.

На нашу думку, слід зауважити, що різні економісти по-різному оцінюють роль виробничої, фінансової, інформаційної сфер в розвитку та поширенні процесів транснаціоналізації.

Так в умовах формування глобального фінансово-інформаційного простору транснаціональні корпорації вже не так цілеспрямовано концентруються на фінансовому ресурсі, віддаючи перевагу новим високим людським інтелектуальним «технологіям». У постіндустріальну еру ще виразніше загострюється конкуренція між фінансовою сферою та інтелектуальною, ознакою якої є неухильне й широкомасштабне витіснення та заміщення нею фінансового капіталу.

Не менш ексклюзивний характер має й інноваційний ресурс внаслідок його проникаючого впливу на розвиток усіх детермінантів внутрішнього потенціалу саморозвитку ТНК.

Не можна заперечувати, що інформаційний ресурс об'єктивно повинен мати пріоритетний, стратегічний статус, оскільки за сучасних умов, він є вирішальним і єдиним засобом розв'язання проблем побудови ефективних і безпечних управлінських систем для забезпечення стабільності вирішення проблем конкурентоспроможності корпорацій — рушіїв процесів транснаціоналізації. Адже володіння повною, актуальною та оперативно інформацією уможливорює отримання ринкових конкурентних переваг, знижує фінансовий ризик, формує ефективну систему прийняття рішень.

У той же час економічний зміст транснаціоналізації виробництва полягає, на наш погляд, не стільки у збільшенні прибутку, скільки в перерозподілі наявних факторів виробництва з менш ефективних сфер економічної діяльності в більш ефективні. Тією мірою, у якій діяльність транснаціональних формувань відповідає цій меті, саме і забезпечується їх життєздатність (стійкість у довгостроковій перспективі). Проте реальна картина транснаціоналізації виробництва на сучасному етапі становлення глобальної економіки відрізняється складністю, у даний час деякі ТНК воліють повернутися до первісної спеціалізації, зміцнити конкурентоспроможність, зосередивши зусилля на підвищенні ефективності основного виробництва. Інші ж бачать шлях до посилення конкурентоспроможності в розосередженні ресурсів між різними сферами. Однак у будь-якому випадку виробничо-комерційні зв'язки залишаються найважливішим інтегруючим елементом транснаціонального комплексу.

Для транснаціоналізації виробництва як системи характерні:

- наявність розгалужених вертикальних і горизонтальних гнучких зв'язків між елементами системи: виробничими, торгово-комерційними підприємствами, кредитно-фінансовими установами. Завдяки ієрархії всі елементи транснаціональної системи взаємозалежні та залежать один від одного;
- поява нових інтегративних властивостей системи (синергетичних ефектів від спільного функціонування);
- постійні перетворення внутрішньої структури під впливом зовнішнього середовища.

Тобто транснаціональні утворення відносяться до типу відкритих складних економічних систем, оскільки існують зв'язки з іншими економічними системами через інформаційно-фінансові, матеріально-товарні й інші потоки. Взаємодія із зовнішнім середовищем при нерівномірності стану обумовлює процес

самоорганізації. Для транснаціонального виробництва як системи, що само організується, характерна наявність стійких механізмів адаптації до зовнішніх умов, що змінюються. Ринкові відносини через закон попиту та пропозиції, закони конкуренції, переливи капіталу утворюють мережу зворотних зв'язків, що роблять систему транснаціонального виробництва в цілому здатною до адаптації, тобто до внутрішньої перебудови, реорганізації елементів залежно від впливу на неї зовнішніх факторів, наприклад попиту та пропозиції.

Серед якісних характеристик, що створюють велику стійкість транснаціонального виробництва, можна виділити:

- наявність інтернаціональної виробничої структури, що ґрунтується на розвинутому розподілі праці між підрозділами, розташованими в різних країнах;

- здійснення централізованої фінансової політики в рамках транснаціонального формування;

- проведення єдиної науково-технічної політики в інтересах динамічного розвитку всієї системи транснаціонального виробництва;

- використання єдиного організаційно-інформаційного механізму вироблення стратегічних рішень і координації діяльності ланок транснаціонального формування;

- контроль над акціонерним капіталом, насамперед шляхом прямих іноземних інвестицій, а також за допомогою інших методів, не обов'язково пов'язаних із володінням власністю за рубежом (наприклад, через управлінські контракти, передачу ліцензій тощо).

Таким чином, система транснаціонального виробництва має єдину виробничо-технологічну, організаційно-інформаційну, соціально-економічну основу, що відносно не залежить від параметрів ефективності локальних сегментів (національних економік, де розташовані окремі структурні підрозділи). Тобто рух відтворення в рамках транснаціональних утворень стає відносно незалежним від відтворення в національних межах будь-якої держави. Більш того, неоднорідність соціально-економічного середовища служить генератором зростання, розвитку транснаціональних формувань. Координація діяльності структурних одиниць транснаціонального виробництва багаторазово збільшує їх потенціал у конкурентній боротьбі. Основні параметри порядку транснаціонального виробництва забезпечують розширення ступенів свободи системи, створюють їй тим самим переваги порівняно з іншими формами організації виробництва. Зокрема, розвиток міжнародної мережі виробництва дає можливість значно розширити ринки, дозволяє обійти митні й інші торговельні бар'єри, забезпечує доступ до вигідних іноземних факторів виробництва (природних, трудових, технологічних тощо), скорочує транспортні витрати. Маневрування в рамках транснаціонального організованого виробництва дозволяє також використовувати переваги, пов'язані з розходженнями в діловому циклі, економічній політиці, рівні податків, темпах інфляції, технічних стандартах, у стабільності національних валют. Консолідація та централізація фінансових ресурсів (інвестиційних і оборотних коштів), інтеграція зусиль у сфері НДДКР дозволяють транснаціональним структурам реалізовувати ефект технологічного лідерства і підвищувати свою конкурентоспроможність.

Головне в характеристиці транснаціоналізації на мікрорівні полягає не в національній приналежності капіталів (переплетення національних капіталів є частиною процесу транснаціоналізації), а в тому, що продуктивний капітал переважає національні межі, стає інтернаціональною величиною. Однак це явище передчасно, на наш погляд, ототожнювати з «інтернаціоналізацією» виробничого капіталу.

Кардинальною властивістю системи транснаціональних відносин є її цілісність, що забезпечується виробничо-комерційними, фінансово-кредитними, науково-технічними, інформаційно-організаційними та соціальними зв'язками. Розвиток зв'язків здійснюється в інтересах зростання і підвищення стійкості транснаціональних структур. Стійкість — якісне узагальнююче поняття, що складається з великої групи факторів. Внутрішня цілісність транснаціонального виробництва забезпечується значною мірою за рахунок внутрішньо виробничої кооперації. Сучасний етап характеризується спеціалізацією більшості частин транснаціональної виробничої системи, що поглиблюється в результаті прогресу в засобах комунікацій, лібералізації міжнародної торгівлі та зняття обмежень руху капіталу.

Щодо макроекономічних підходів до дослідження процесу транснаціоналізації варто зазначити, що формування умов стійкого економічного зростання країни певним чином залежить від можливості транснаціональних корпорацій оптимізувати потоки капіталів, що зумовлено, з одного боку, їх здатністю гнучкого реагування на процеси, що спричиненні динамікою екстернальних та інтернальних факторів середовища їх функціонування, та з іншого — наявністю внутрішньо корпоративного потенціалу їх саморозвитку. Ґрунтуючись на теоретичному аналізі та результатах емпіричних досліджень динаміки умов господарювання провідних транснаціональних корпоративних структур, можна дійти висновку, що із розвитком глобалізації цих процесів умови господарювання та пріоритетні мотиви ТНК змінюються від необхідності володіти ринковою часткою, використовувати масштаб поширення діяльності, швидкість прийняття стратегічних та оперативних рішень, мати певну бізнес-модель до створення на основі цих чинників динамічної полі системної бізнес-моделі, яка здатна забезпечити не лише високу прибутковість, а й стійкість, яка в сучасних умовах стає панівним мотивом діяльності окремих ТНК. Питання про роль зарубіжної інвестиційної діяльності ТНК для економічного зростання національних економік було досліджено в моделях і теоріях Харрода—Домара, Ньюліна, Х. Ченері, А. Страута, Ромера [5].

Дослідники у своїх теоріях дійшли таких висновків:

для приймаючої країни було виділено такі переваги від залучення іноземних інвесторів:

- іноземні інвестиції заповнюють дефіцит фінансових ресурсів на внутрішньому ринку країни-реципієнта;
- підтримка балансу на ринку країни-реципієнта співвідношення між іноземною та внутрішньою валютами;
- зростання фіскальних прибутків у бюджеті держави завдяки зростанню виробництва на кошти іноземних інвесторів;

- залучення іноземного провідного досвіду у сфері технології, менеджменту, маркетингу;

- зниження цін для споживачів та зростання якості продуктів, які виробляються на внутрішньому ринку, завдяки збільшенню пропозиції та зростанню конкуренції;

- розвиток інфраструктури у країні-реципієнті та стимулювання внутрішніх інвестицій;

до негативних наслідків від діяльності іноземних інвесторів для країн-реципієнтів дослідники відносять:

- зміни умов торгівлі у країні-реципієнті;

- іноземні компанії в більшості є закритими анклавами збереження технологічних ноу-хау, тому аргумент на користь прямих іноземних інвестицій щодо їх перенесення є досить утопічним;

- експлуатація іноземними інвесторами сировинних ресурсів країн-реципієнтів;

- намагання іноземних інвесторів втручатися у внутрішню політику країн, що приймають;

до переваг від зарубіжної інвестиційної діяльності ТНК для країн базування інвестицій відносять:

- збільшення продуктивності внутрішнього капіталу на іноземних ринках, що у кінцевому рахунку приводить до збільшення податків від зарубіжної діяльності ТНК у країнах їх базування;

- підвищення конкурентоспроможності товарів на світовому ринку завдяки доступу до дешевих ресурсів і робочої сили;

- зростання експорту напівфабрикатів і запасних частин, розширення виробництва завдяки подоланню торговельних бар'єрів на іноземних ринках і розширення збуту на них продукції ТНК;

- розширення економічної влади країн базування на територіях країн-реципієнтів інвестицій ТНК.

У той же час подальше розгортання процесів транс націоналізації викличе і якісно нові зміни в архітектурі бізнес-моделей ТНК і, відповідно, нові модифікації у стратегіях національної безпеки переважної більшості держав.

Висновки. Транснаціоналізація виробництва є природно-історичним продуктом розвитку ринкової системи і механізму конкуренції. Технічні можливості й економічні інтереси виділили дану форму виробництва зі всієї економічної системи. Процес транснаціоналізації як феномен сучасного світового господарства має об'єктивну основу. Кардинальною властивістю системи транснаціональних відносин є її цілісність, що забезпечується виробничо-комерційними, фінансово-кредитними, науково-технічними, інформаційно-організаційними і соціальними зв'язками. У той же час проведений нами аналіз засвідчив, що на сьогодні не існує єдиної теорії транснаціоналізації, яка враховувала б усі аспекти проявів цього явища як із точки зору формування внутрішнього середовища його основного суб'єкта — ТНК, так і з точки зору проявів взаємодії із суб'єктами економічних систем інших рівнів. Так існуючі теорії транснаціоналізації дають лише часткове її пояснення, в основі яких лежать ті або інші особливості траснаціональної діяльності.

Література

1. Буданов В.Г. Транснациональное образование: синергетическая парадигма. Многообразие поисков и подходов / В.Г. Буданов. — М., 2000. — 276 с.
2. Вафина Н.Х. Транснационализация производства в свете теории самоорганизации экономических систем / Н.Х.Вафина. — М.: ФА при Правительстве РФ, 2010. — 316 с.
3. Макогон Ю.В. Трансформація світового ринку капіталу в умовах транснаціоналізації: моногр. / Ю.В. Макогон, Т.В. Орехова, К.В. Лисенко, М. Голубов. — Донецьк: ДонНУ, 2006. — 248 с.
4. Мовсесян А.Г. Роль информационных и финансовых факторов в интеграции и транснационализации / А.Г.Мовсесян // Вестник Московского университета. Серия 6. Экономика. —2002. — №2 — С. 22—29.
5. Орехова Т.В. Механизм влияния процесса транснационализации и притока прямых иностранных инвестиций на экономический рост государства / Т.В. Орехова // Вісник Донецького національного університету. Сер. В: Економіка і право. — 2008. — №1. — С. 22—33.
6. Рогач О.І. Транснаціоналізація світового господарства та перехідні економіки / О.І. Рогач, О.І. Шнирков. — К.: ВЦ «Київ. ун-т», 1999. — 302 с.
7. Транснациональные корпорации: учеб. пособие / В.А. Белошапка, Д.Г. Лукьяненко, Л.Д. Киреев, Ю.В. Макогон, Т.В. Орехова. — К.; Донецк; Свиштов, 2003. — 205 с.
8. Porter M. The Competitive Advantage of Nations / M. Porter. — New York: Free Press, 1990.
9. Rugman A. M. Multinational Enterprises and Public Policy / A.M. Rugman, A. Verbeke.
10. Stiglitz J.E. Making Globalization Work/ Joseph E. Stiglitz. — 1st ed. — NewYork—London, 2006.

Статтю подано до редакції 12.10.2012 р.

УДК 339.72:339.9

С.І. Ткаленко, канд. екон. наук, доцент
кафедри європейської інтеграції,
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»

**ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ
НА МОДЕРНІЗАЦІЮ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ**

АНОТАЦІЯ. У статті висвітлено характеристику глобалізації та глобальних інтеграційних процесів, зазначаються причини активізації інтеграційних процесів, визначається роль ТНК як рушійної сили глобальних інтеграційних процесів. В умовах жорсткої конкуренції за іноземні інвестиції обґрунтовано необхідність проведення модернізації інвестиційної політики, й особливо для країн-реципієнтів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: глобалізація, регіоналізація, іноземні інвестиції, економічна та інвестиційна модернізація, інвестиційна політика.

АННОТАЦИЯ. В статье раскрывается характеристика глобализации и глобальных интеграционных процессов. Показаны причины активизации интеграционных процессов и определена роль ТНК как движущей силы глобальных интеграционных